

Het plezier om het juiste woord te vinden

Brabants Dagblad, zaterdag 30 maart 2013

Henri van der Steen

Voor wie van lezen en lachen houdt, is Schrijfwijzer het ideale boek voor het nachtkastje. En ook voor studenten aan de universiteit met dt-problemen...

Hij stuurde maandagochtend de schitterende tweet de lucht in: "Gaf schrijfcursus v dak- en thuislozen. 'Permanente metamorfose' is toch fout, zei een thuisloze cursiste. Zij is wel thuis in onze taal!" Jan Renkema: "Dat was nog een Poolse ook, die het Nederlands dus spreekt als tweede taal. Geweldig! Het was trouwens toch een bijzondere ervaring. Ze moeten tijdens elke schrijfcursus een stukje schrijven en dat later op de avond voorlezen. Eentje schreef: 'Als ik schrijf, krijg ik het leven weer op orde.' Een ander schreef dat woorden voor hem een beeld van het leven helder moeten maken, zoals ruitenwissers een chauffeur zicht geven door de voorruit. Wat een metafoor hè, de taal als ruitenwisser."

Je zult er studenten op de universiteit niet snel op betrappen.

"We weten allemaal dat de hbo- en universitaire studenten van tegenwoordig niet kunnen schrijven, dat zie je aan de inhoud van hun werk en hun mailtjes. Eentje mailde om 'te ondervinden waarom ik steeds slechts 0,5 punt van de eindstreep wordt onthouden.' Maar ja, er zijn meer jongelui die aan de universiteit studeren dan vroeger, dus krijg je vanzelf meer studenten die slecht zijn in taal. Het kost de docenten wel heel wat meer werk. Daarom is de Schrijfwijzer zo nuttig, vooral de digitale versie; daar staan driehonderd oefeningen op."

Eind dit jaar neemt hij afscheid van de universiteit, met een feestavond waarvoor alvast Ivo de Wijs, Pieter Nieuwint en zijn oud-student Frank van Pamelen hebben toegezegd. Zachte man, groot gevoel voor humor. Zijn Schrijfwijzer is een bijbel voor cabaretiers. Hij is een liefhebber van Multatuli en Elsschot en Lodewijk van Deijssel. "Ik lees nu voor de derde keer Homerus, in het Grieks. En ik vind het mooi! Dat is geschreven 600-800 voor Christus, zulke mooie beelden... 'Als ik net zo veel woorden had als er korrels zand liggen op het strand van Troje, had ik niet genoeg om de overmacht van de Grieken te beschrijven.' We hebben zo veel kunst die we niet allemaal kunnen zien. Misschien dat ik daarom terugkeer naar Homerus, dan heb ik in elk geval de kiem te pakken. Al word je er wel een beetje wereldvreemd van, haha."

Prof. dr. Jan Renkema, hoogleraar Tekstkwiteit aan de universiteit van Tilburg, is een van de succesvolste auteurs van het land; van zijn Schrijfwijzer zijn er inmiddels meer dan 450.000 verkocht. Eind vorig jaar verscheen de vijfde editie in een prachtig vormgegeven uitvoering en nu moet Renkema alweer correcties inleveren voor de tweede druk. Sinds enkele weken is er ook een digitale versie van Schrijfwijzer. "Ik heb de vierde editie helemaal bewerkt en die site gevuld. Ik heb gedacht: hoe help ik docenten het beste? Die moeten kunnen zeggen: 'Ga eerst die of die oefening op de site van Schrijfwijzer maar eens doen'."

Het zijn wel oefeningen die je in de derde klas van de mulo zou moeten krijgen.

“Maar daar krijg je ze dus niet meer en als je ze wel krijgt, moet je het ook bijhouden; die oefeningen zijn dus toch wel nuttig.”

De jeugd lijkt zich per sociaal medium juist te oefenen in incorrect Nederlands.

“Ja, maar correct Nederlands is ook niet belangrijk als je communiceert met mensen die je kent. Twitter eist weer wel correct Nederlands, je moet kunnen zeggen wat je bedoelt. Ik denk overigens dat je het gebruik van sociale media kunt vergelijken met de culinaire tussendoortjes die pubers altijd nodig hebben; die kleine bevrediging is een fase, een groeistuij. Ik zie op de universiteit nog maar een minderheid van de eerstejaars die twittert. Dan is het al voorbij, als een liflafje.”

Je past je op de site aan de nieuwe tijd aan, zag ik, want je gebruikt filmpjes.

“Ja, maar dat is geen knieval. Ik zag op YouTube hoeveel informatieve waarde die korte filmpjes hebben. En je hebt beeld. Mensen hebben toch meer met beeld dan met tekst. Je moet het zien als een etalage voor toekomstige lezers.”

Een van die filmpjes gaat over tragisch-hilarische rouwadvertenties vol fouten.

“Ik word al tien jaar regelmatig gebeld door een uitvaartondernemer. Kijk, nabestaanden zijn vaak diep in rouw en niet scherp op teksten. ‘Tot onze spijt nam de Heer tijdens zijn vakantie in Zwitserland tot zich: Jan Jansen. Ons pappie overleed op 71-jarige leeftijd na een onoverwinnelijke strijd. Wij zijn dankbaar voor alles wat hij naliet.’ Zoek de tien fouten...”

Klopt het dat jij het begrip ‘lillend vlees’ hebt uitgevonden?

“Nee. Ik was Ovidius aan het vertalen en toen moest ik vlees dat bewoog in het Nederlands omzetten. Ik had toen net in een ander boek het woord lillend gelezen. Dat werd dus lillend vlees. Vanaf dat moment besef ik hoeveel plezier je kunt hebben om ergens het juiste woord voor te vinden.”

Wilders kent dat plezier ook.

“We hebben het effect eens onderzocht dat het nieuwe taalgebruik in de politiek heeft. De aanleiding kenden we al: politici willen de kloof met de straat overbruggen. Maar ja, als je daarin doorslaat ... Het effect is in dat geval dat de politicus wel een interessante figuur wordt gevonden, maar ook als minder betrouwbaar wordt gezien. En ja, ‘doe zelf eens normaal’ is wel een stijlbreuk in Den Haag.”

Zoals het een stijlbreuk is als je het nu nog over mongolen en achterstandswijken hebt. Ouden van dagen? Nee, senioren.

“Ik moet het gebruik van een titel als ‘mensen met mogelijkheden’ toch sterk afraden, iedereen heeft meteen door dat dit een eufemisme is. Je kwetst ouders door een kind met het syndroom van Down een ‘mongool’ te noemen, maar je kwetst een blinde op zijn beurt als je hem ‘iemand met een visuele uitdaging’ noemt. Hij geeft je meteen een schop!”

Enkele maanden geleden werd het mooiste woord van Europa gekozen: minnepinne, het Noorse woord voor usb-stick.

“Ik ben niet zo van de verkiezingen, het is mij te subjectief. Ik vind serendipiteit een mooi woord, maar meestal vind ik het verschijnsel nog mooier dan het woord. Ik heb eens in een column geschreven over mijn mooiste woord: uhm, het moment vóóordat je gaat spreken, als iemand heel licht opademt en alvast de eerste adem uitblaast: uhm. Over het verrukte kreunen van de klank in uhm en de prachtige resonans in de m. Allemaal om er de draak mee te steken, haha.”

Moeten we ook de draak steken met onszelf? Zoals we afscheid nemen; 'tot ziens' is 'doe-doei' geworden. En ook wel 'we bellen.'

“Bij het afscheid nemen zijn er twee tegenkrachten. Je wilt je aansluiten bij een groep en dus doen wat anderen doen, maar je wilt je ook onderscheiden. Dat kan bij een afscheid, het is het laatste moment dat je je kunt onderscheiden. Wij zeiden vroeger een tijdje 'tot kietel' en dan zeiden onze ouders 'doe niet zo gek'. We zochten onze identiteit, meer was het niet. Het is dat spanningsveld, die zucht om je te onderscheiden en de hang naar een harmonische presentatie. Kijk, als ik het met mijn 64 nog zou zeggen, 'we bellen', ja, dan kan je wel van verloedering spreken.”

Taal geeft ook aanleiding tot homerische lachsalvo's. Ik ken iemand die elke dag wel een verhaspeling van spreekwoorden en gezegden noteert als ze naar de radio luistert.

“Een malapropisme. Authentieke voorbeelden: 'Hun verdediging was zo lek als een Zwitserse geitenkaas', 'dat gun je je beste vijand nog niet', 'het was zo stil, je kon een muis horen vallen'. Ik was laatst bij de notaris, die verzamelt ze. Want dat verzamelen neemt ook hand over hand toe, haha. Enfin, ik denk dat de oorzaak van al die versprekingen te maken heeft met het feit dat steeds meer mensen onvoorbereid voor een microfoon worden getrokken. Er worden ook zo veel signaaltjes vanuit de hersenen naar de spraakspieren gestuurd... Ik verzamel overigens de malapropismen van mijn vrouw. Dat is al een heel boekje aan het worden. Het is dan een goede gewoonte om daaruit met kerst voor te lezen. Lachen, hahaha!”

Jan Renkema

Prof. dr. Jan Renkema (1948) was onlangs in China, want binnenkort verschijnt de Chinese uitgave van een boek dat daar voor de topuniversiteiten al in het Engels beschikbaar is, over communicatiewetenschappen. Hij schreef een dertigtal boeken die werden vertaald in het Japans, Spaans en Koreaans. Renkema is voorzitter van de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek. De noordeling woont al bijna twintig jaar in het grootste wereldlijke klooster van Nederland, een woon-werkgemeenschap op christelijke grondslag, De Hooge Berkt in Bergeijk. Hij is er voorzitter. Getrouwd met Tineke, psychologe; ze hebben drie kinderen. Hij werkt het liefst thuis. “Als een monnik, in stilte en afzondering.” Hij was taalkundig adviseur van de Tweede Kamer en suggereerde ooit de introductie van de 'inktbelasting': “Een belasting op informatie en vooral non-informatie. De regeldruk zou vanzelf ook wat omlaggaan.”